

Poslednja Kordićeva knjiga, s podnaslovom *Poezija Miodraga Pavlovića*, iziskuje od čitaoca znatan napor i izuzetnu koncentraciju. Ona, šta više, sadrži i izvesne elemente prinude, ne toliko u svojoj specijalističkoj terminologiji koliko u interpretativnom scenariju tumača, koji kao da nije voljan da pregori ni jednu jedinu digresiju, ili asocijaciju, ili spomen na lektiru. Stoga se čitalac, i inače nenaviknut na ovakve tekstove, na mahove okreće protiv pisca, *okrivljujući ga za svoje nedaće* — ukoliko se klasičnim pojmovima racionalizacije i projekcije ne opire moderan psihoanalitički pristup knjige na koju se odnose.

Knjige u znaku sjajnog usamljeničtva i radikalne metodološke skrupuloznosti, čiji je zadatak »da otkrije figure i stanja koja tekst po sebi ne nudi, koje su«, veli pisac, »figure i stanja za mene tumača«. Kordić vrlo temeljito i konzekventno, ne samo u uvodu, već dužinom cele knjige, obrazlaže pretpostavke psihoanalitičkog pristupa književnom delu. Pritom često poseže za imenima i iskazima psihoanalitičara, lingvиста, antropologa i mitologa, tako da bi imenski registar knjige činilo oko osamdeset imena, od kojih su neka (Diran, Devre, Grin, Lakan) navodeno vrlo često. U Kordićevu knjigu, nema sumnje, sleglo se veliko znanje i golem trud: njegov uvid u pomenute discipline desetostruko nadmaša sumu znanja i obaveštenja tipičnog književnog kritičara, koji se uglavnom, u ovoj oblasti, oslanja na Frojda, Junga, Bašlara, Elijadea, Jakobsona, Lotmana i Barta.

Ako bismo želeli da izdvojimo ključne kategorije psihoanalitičkog metoda u Kordićevoj prameni, trebalo bi, pre drugih, pomenuti arhaičnu i infantilnu imaginaciju, fantazam, fantazmatičko, mitsko i manifestno značenje teksta, ikoničku strukturu, mitologizaciju i proces simbolizacije. Fantazam, ključni pojam, »sadrži tri temeljna belega psihoanalize« — nesvesno, ponavljanje i želju. Tako na fantazmatičkom nivou Pavlovićevog pesništva, u nevidljivim belezima »palimpsesta«, Kordić otkriva fantazme o pramajci, dobroj i rđavoj majci, falusnoj majci, o lobanji, o kastraciji, o ocu, o sunčevom junaku, o rađanju sveta, o središtu sveta i kraju sveta, kao i niz infantilnih fantazama, od kojih je centralni »porodični roman«. Ovako orijentisan ispitivač, stooik i neumoljiv, bez one karakteristične, naške prostodušnosti, nadneo se nad Pavlovićeve pesme nesklon da se pomiri s tim da one, i posle dvadeset i pet godina od Mihizove impresije, »zvuche kojiput nedorečeno kao rebus«, što im je »dopola draž, otpola nedostatak«. I nesklon, u istoj meri, da stane uz novije interpretacije, kakva je Simovića (kojega Kordić ne pominje, kao ni Mihiza), koja insistira na Pavlovićevom humanizmu i moralizmu, kome je, po Kordićevom nalazu, u ovom pesništvu namenjena samo »funkcija alibija«.

Značenje koje Kordić, analizom pojedinih pesama, otkriva u Pavlovićevim knjigama čini se, dakle, ne samo dublje i složenije nego i *drukčije* od onog koje je dosad, bojažljivo i maloreko, otkrivala književna kritika. Pojednostavljen »sinopsis« Kordićevih nalaza o Pavlovićevom pesništvu ukazivao bi na erotizovanu eufemizaciju haosa i mitologizovanje svakodnevnosti (u prvim dvema knjigama), na psihičko klatno između muškog i ženskog principa (u trećoj), na korensku ontološku nesigurnost subjekta (u četvrtoj), na otkrivanje misterije egzistencije kroz mitologizaciju slovenačke istorije (u petoj i šestoj), na problematizovanje smisla načela sveta kroz doživljaj kulturno-istorijskih središta (u sedmoj) i na »neposredan račun sa stvarnošću i stvaranje vizije jednog novog sveta« (u osmoj), čime se, u dodiru s prvom knjigom, krug zatvara. Iza ovako uopštenih naznaka nahode se desetine i desetine pronicljivih i fascinatnih otkrića koja oblikuju inegralni obelisk Odgonetke pesnikove reči.

Kordićeva je interpretacija, kao i svaka interpretacija, konstrukcija. Kordićeva interpretacija je, uz to, uvek smela, gotovo izazovna. Ali ona nikad nije aprioristička, ni jednomna, jer Kordić nikad ne nastoji da po svaku cenu svaki elemenat teksta ili knjige potčini prokrustovskom kalupu interpretacije. Nisu malobrajni trenuci skepsa i uzdržanosti, jer »čisti računi su praktično nemogući«.

Kao što je, s druge strane, i čutanje o vrednosti nemoguće. Mada se ne bavi pitanjem koliko tekst vredi već kako on jeste, ipak (što je neminovno) određujući strukturalni i značenjski identitet teksta, pisac nužno dopire i do pitanja vrednosti. Neretko, on je prinuđen da se izjašnjava o estetskim implikacijama i posledicama izvesnih dastosti strukture. Ako u knjizi i nema eksplicitnih aksioloških iskaza, *Govor s dna* nudi brojne i dragocene elemente vrednosnog suđenju. Drukčije nije ni moglo biti, jer Kordiću Pavlovićevo pesništvo nije pretekst za psihoanalitičke spekulacije, već predmet istraživanja (istina, poglavito psihoanalitičkog).

Eventualni prigovori ovoj knjizi, sem »tehničkih«, mogu se temeljiti na načelnim otporima psihoanalitičkoj interpretaciji. U pitanju su dakle pre prigovori metodu negoli prigovori piscu. Ako je i gotov da redovno pristane na psihoanalitičko tumačenje ikoničke strukture pesme, čitalac se opire »imperijalizmu današnjih frojdističara« (Miodrag Pavlović) kad posegnu za jezikom, metaforičnošću i ritmom, koji se ne mogu do kraja promišljati u kategorijama psihoanalize. Jer, specifičnosti jezika ne odgovara uvek specifičnost fantazma (pošto je zamisliv i izliv »osamostaljenog jezika«, kako bi rekao Špicer), miti je metaforičnost uvek i samo »lukavstvo psihičnosti«. To vredi i za ritam: ako i jeste »nagoniski investiran«, ako u poeziji i »ima muzičku vrednost«, ako i jeste psihoanaliza »nedvosmisleno pokazala da je muzički ritam projekcija seksualnog ritma«, čini se da su, ipak, u istom ritmičkom obrascu zamislive ne samo različite poruke svesti već i različite, možda i oprečne, podloge nesvesnog.

Slavko Gordić

MIODRAG POPOVIĆ: »VIDOV-DAN I ČASNI KRST« Noht, 1976.

Knjiga »Vidovdan i časni krst« Miodraga Popovića je pokušaj tumačenja društveno-istorijske biti i poetske funkcije kosovskog mita. Osnovna je problematika, za istraživača, u Vukovim pesmama vezanim za događaje oko kosovskog boja. On postavlja pitanje o prirodni preplitanja istorije, hrištanstva i drevnih mitova u ovim pesmama. Kompleks ovog poetskog tkiva on posmatra kao proces, te se otvaraju nove mogućnosti za dalja ispitivanja. (Izvesno vreme su se vodile vrlo žučne polemike oko mesta nastanka ovih pesama, što je za poetsku vrednost irelevantno).

Autor želi da pokaže kako je zapravo došlo do mitizacije glavnih junaka kosovskih pesama, Lazara i Miloša, odnosno, kako su mitska bića, bogovi i heroji, zamenjena ovim ličnostima. Konsultujući pisane izvore, on nastoji da pronikne u bitna pitanja vezana za njih.

Lazarev kult motivirano njegovom besedom, opredeljenjem za catstvo nebesko i herojskom smrću na bojnopolju; svaki od ovih elemenata pominje se u pisanim izvorima koji se javljaju odmah nakon bitke. Lazar je, pre svega hrišćanski opredeljen, i nastanak njegovog kulta u obrazovanim crkvenim krugovima, odakle će preći u narodnu tradiciju, relativno je lako objasniti.

Pominjući izvore, koji govore o istorijski neidentifikovanoj ličnosti Miloša Oilica, autor takođe traži puteve mitizacije ovog junaka. Korene pronalazi u turskim pisanim predanjima o kosovskom boju.

Dok se koristi pisanim izvorima, istraživač donosi sigurne i argumentovane zaključke, čim ih napusti, njegova sigurnost slabije. Tako je u poglavlju Put na zapad i povratak u zavičaja. Polazeći od pretpostavke da su nakon kosovskog boja mogle nastati i kosovske pesme, na čije se tragove poziva u srpskoslovenskim tekstovima, Popović govori o migraciji tih hipotetičnih pesama na zapad. One su, po njemu, mogle nastati polovinom XV v., dok je u Srbiji još bio aktuelan otpor protiv Turaka, a nakon relativnog primirja, one se, zajedno sa izvesnim stanovništvom, sele na zapad, gde je katolička crkva negovala otpor protiv Turaka, za razliku od pravoslavne koja se našla u okvirima Otomanskog carstva u vazalnom odnosu. Ovo je tumačenje intere-

santno, ali je, nažalost, puteve ove hipotetične migracije nemoguće rekonstruisati, i samim tim naučno potvrditi. Proizvoljno je i mišljenje da se legenda o Milošu izvesno vreme među Srbima gubila. Koristeći Kuripečičevo svedočanstvo, istraživač smatra da do mitizacije Miloševe ličnosti u XVI v. još nije bilo došlo.

Razmatrajući pitanje odnosa prema veri, Popović smatra da se narod sve vreme slabljenja pravoslavne crkve i njenog vazalnog odnosa prema Turcima, vraćao staroj veri, što je vrlo značajno za njegova docija zaključivanja.

Autor tvrdi da je do povratka kosovske legende u pravoslavne krajeve došlo tek kada je aktualizovana borba protiv Turaka, krajem XVII i u XVIII v.

Tragajući za prvim izvorima koji pominju Vidovdan kao dan samog boja, na čemu će i zasnovati svoje zaključke, ispitivač se zadržava na pomenima ovog imena u narodnom predanju i crkvenim izvorima. Prenebregavajući Sečenički rukopis sa početka XVI v., u kome se prvi put pominje Vidovdan, on se zadržava na pomenima u narodnom predanju tek u XVIII v. Time mitizaciju legende pomena za dva veka kasnije. Naravno da je ovakav odnos prema pisanim spomeniku iz XVI v. nedopustiv i da neminovno vodi pogrešnim zaključcima.

U liku samog Vida, Popović traži mitsko biće, vrhovnog paganskog boga Slovena koga pominju neki izvori u XII v., vezuju ga za Zapadne Slovene. On navodi narodne običaje i imena, kao i neke lirске pesme, koje govore u prilog postojanja ovog božanstva i među Južnim Slovenima. Sudeći po tragovima u tradiciji sa sigurnošću se može smatrati da je ono postojalo, ali da je imalo ratne attribute i da je predstavljalo vrhovno božanstvo naših predaka Južnih Slovena, to je ipak nedokazano. Ovaj dan je, po tvrdnji M. Popovića, kod Južnih Slovena postao dan junačkih ogledanja, te se kasnije, s toga, i vezuje za kosovski bitku.

Sam proces mitizacije kosovske legende autor vezuje upravo za pojavu Vidovdana u njoj. Ako kao polazište uzmemo Sečenički rukopis (1501.), onda je on započeo početkom XVI v., dok Popović smatra da je do plime stare vere došlo tek krajem XVIII v, aktualizovanjem oslobodilačke borbe protiv Turaka.

U knjizi je posebno mesto posvećeno »Knježevnoj večeri«. Autor daje vrlo smelu interpretaciju značenja ove pesme. U njoj on vidi sukob mitskog zla, Murata i Brankovića, i mitskog junaka koji to zlo uništava, Miloša, videći u njemu personificiranog Vida, prenebregavajući činjenicu da se u pesmi izričito pominje hrišćanska vera za koju su spremni da poginu i Miloš i Lazar. Popović u pesmi vidi i asocijaciju na hrišćansku poslednju večeru, ali nastoji da joj umanji značaj. Čini se, međutim, da pravi smisao pesme treba tražiti u preplitanju mitskih i hrišćanskih elemenata, koje je u ovom poetskom tkivu nemoguće razdvojiti. Autor u pesmi vidi pre-